

Joxan Artze

nostalgiatik harago

Albistea urtarrilaren 12an iritsi zen erredakzioetara: “Joxan Artze hil da, euskal poesiaren berritzaile eta Ez Dok Amairuko kidea”, titulatu zuen presaz hedabide honek edizio digitalean. Geroztik pieza periodistiko ugari argitaratu dira idazlearen ibilbideaz, hedabideek osatu dute Artzeri buruzko argazki orokorra. Kointzidentziak ez dira gutxi izan. Baina, zer geratu da kanpoan? Eta zergatik? Zenbaitentzat deserosoa izan daitekeen Artze bat ere badago, aho batez txalotu duten poetaren atzean.

Gorka Bereziartua Mitxelena

@boligorria

ARGAZKIA: HUHEZI CC-BY-SA

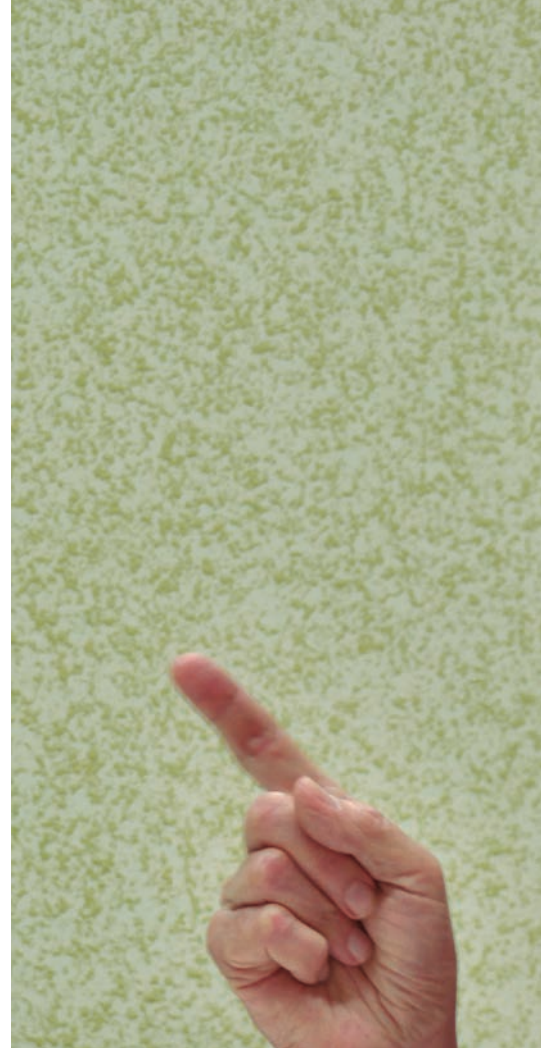
Hasi euskal kulturari garrantzia ematen dioten hedabideetatik eta bukatu Artze nor zen jakiteko Wikipediara jo behar izan duten kazetetaraino, poetari buruzko diskurtsoan nabarmendu da zer lan egin zuen 1960ko hamarkadatik aurrerako euskal kulturaren berpizkundean Ez Dok Amairuko kide gisa; edo nola aritu zen txalaparta berreskuratzeko eta duintzeko ekinean, Jesus anaiarekin batera. Eta nola ez: *Txoria txori* eta *Gure bazterrak*, Mikel Laboak kantatuta euskaldunentzat himno bilakatu ziren Artzeren hitzak. Baina badago Artze gehiagorik “kontakizun bateratu” horretatik harago, egunotan aipatu diren haren liburuetako batzuetan sartu-irten huts bat eginda konprobatu daitekeen moduan. Besterik da ur horietan murgilduta, guztiek txalotzen duten poeta ez ote den batzuentzat deseroso xamarra bihurtzen.

Ez dira askorik aipatu, adibidez, langileek jasaten duten zapalkuntza eta alienazioaren inguruan Artzek bere lehenbiziko liburuetan idatzi zituen poema indartsuak. Garaiko abangoardien ildoan, poesia konkretua deitu izan zitzaionaren antzeko proposamenak zekartzan usurbildarraren estrei-

nako argitalpenak, *Isturitzetik tolosan barru-k* (1969, autoedizioa). Horietako bat zen *lanalanalana* gisa ezagun dena, zeinean makinaria industrialak bezala agertzen den “lana” hitza, behin eta berriaz errepikatua, tarteka “gizona” hitzak lekuri ba ote duen galdetuz –orduan oraindik “pertsona”-ren sinonimo gisa erabiltzen zen–, berriaz ere makinaren monotoniak zanpatu aurretik.

Artzeren aspektu horrek, beste ale batzuetan ere ageri denak, gaur egungo irakurle askoren bizi-esperientziarekin konektatu dezake. Orduko obreroari bezainbeste ari baitzaio gaurko langile prekarioari, *Laino guztien azpitik* (1973, autoedizioa) liburutik hartutako beste honetan ere:

*Gizona
jana
lana lanagatik jana
makina janagatik makina
nun da GIZONA ?
lepazamarretik heldu genion
gizatasunari
eta mundura, nola hegoak
zabaldtu genituen leihoak*

Kapitalismo industrialak eskaintzen zituen garapen eta ongizate promesen ifrentzua irakur daiteke lehen liburu haietan. Jon Kortazar literatur kritikariak duela hogeitun urte *Lapurdum* aldizkarian publikatutako artikulu batean esplikatzeko zuenez, lanak deshumanizatu egiten gaituela azpimarratzen du. Baina lantokitik kanpoko alienazioaz ere ari da, besteak beste kontsumismoa jo-puntuari jarritik; edo burgesiar sarkasmoz begiratuz –“gure kale kantoiko / bitxidun / atso lepo zuriak / hala zion: / «eskaleen beharra dago munduan, / bestela / norengan egingo genduke karitate?»”–; edo fabriketako kutsadurak naturari eragindako hondamena seinatuz. Eta ez abstraktuki: Artze etxe ondokoaz ari da, Oriai ibaiatz, *Isturitzetik Tolosan barru-n*.

*ORIA
odola
herri baten odol usteldua;
hor zoazi
zorne maindireaz estalirik
beldurraren kiratsa dariozula*

Kortazarrek esplikatzan duen moduan, "Oria ibaia Artzeren poemetan ez da soilik izadi erabili eta lohitu, herri osoak sufritzen duen menpekotasunaren sinbolo ere bada neurri handi batean ibaia".

Erretratua osatzeko enkoadre bila

Artze hil ondorengo kontakizun mediatikoan bigarren planoan geratu da, asko jota, poetaren alderdi hori. 1960ko hamarkadan hasi ziren beste sortzaile batzuekin bezala, zati bat baino ez da hartu oraingoan ere, gaur egungo agintearen

markoan kabitzeko isolatu behar dena hain zuzen: aitona xume eta sinpatiko bat, txoriei buruz idazten zuena, gure bazter ederrez; tradizioaren eta modernitatearen artean kokatutako norbait, egun egiten diren zenbait ikuskizun neo-folkloristen ildoko poesia egin izan balu bezala. Gauza polit eta kaltegabeak idazten zituen Artze bat, apenas problemarik planteatzen duen obra, edukiz hustuta presentatzen zaigulako.

Ahazten da sortzailea uneoro inguratu zuen klima soziala; ez da aipatzen nola puskatu zuen edukiz eta formaz

euskal poeta batengandik espero zitekeenarekin. Hari buruzko diskurtsoa osatzen da bertsio murriztu bat erabiliz, gaur egungo tentsio sozialekin eta kulturgintza aurreratuenarekin loturarik egiteko aukerarik utzi gabe. Artzeren garaiari eta obrari buruzko irakurketa nostalgikoak besterik ezin dira atera hortik, publikoa hondoratzen dutenak itxita dagoen mitologia kolektibo batean.

Ez Dok Amairuri buruz hitz egitean behin baino gehiagotan errepikatu den operazioa da: talde horretako kideek utzitakoaren alderdi "zintzoa" bakarrik sartzen da garaiari egiten zaion argazkian. Gaur egun oraindik deserosoak izan daitezkeenak bazterrean geratzen dira. Nork hitz egiten du, adibidez, artistek duintasun ekonomiko minimo bat lortzeko egin zuten eskariak "Gure jokatibidearen berri" izeneko testuan? Geroztik egin diren kultur politiketan guztiz konpondu gabe geratu diren auziak direlako izango da, beharbada?

Baina horrelako kontuak izan behar lirateke, beharbada, 50 urte atzera begiratzean azpimarratu beharko liratekeenak, sortzaileek ez dutelako ibilbidea hutsaren gainean egiten, bizitzea egokitu zaien testuinguruarekin dialektikan baizik. Tentsio horretan, Artzek eta konpainiak marraztu zuten izan zitezkeen Euskal Herri bat, existitzen ez zen zerbait, eta jendaurrera eraman, zibilearen mugak zabalduz. *Laino guztien azpitik*-en berak esan zuen egokien:

Gure borroka denbora eta lur honetako da. Geuk egin beharrekoa geuk ez ezik beste inork egin ez lezakeena. ■

Beasaingo Ikastola

HERRI ONURAKO KOOPERATIBA

0-16 urte bitarteko heziketa eskaintza herriaren erdian

BERRITZAILEA. ELEANITZA. EUSKALDUNA ETA GERTU-GERTUKOA

Urbialde, 2 · Beasain · ☎ 943 889 617 · www.beasaingoikastola.eus · beasain@ikastola.eus

EZER EZ DA ZIRIBORROA

